

A bemerítés előképei

A keresztyén bemerítés helyes értékeléséhez szükség van arra, hogy a Krisztus előtti pogány, illetve zsidó tisztulási szertartásokkal foglalkozzunk. Egyrészt azért, hogy elhatároljuk a Krisztus által rendelt bemerítést minden egyéb tisztulási szertartástól, másrészt hogy fölismerjük azokat a vonásokat, amelyeket megőrzött a keresztyén bemerítés a Krisztus előtti vallásos gyakorlatból.

Pogány tisztulási szertartások

A pogány kultuszokra jellemző a túlhajszolt testiség. Nem értünk egyet azokkal, akik megpróbálják levezetni a bemerítést a pogány tisztulási szertartásokból, de azt el kell ismernünk, hogy e kultuszokban is alkalmazták a tisztulás szimbolizálására a vízzel való meghintést, mosakodást, fürdést. A jelkép (bemerítés) megmaradt a keresztyénségnél, de tartalma, jelentése alapvető módon megváltozott.¹

Alkalmaztak tisztulási szertartásokat a Kübele-kultuszban, Szabaziosz misztériumában, a Dionüosz-misztériumban (étkezés és avatás közti fürdő), az Izisz-, valamint a Mithrasz-misztériumban. Az Egyiptomban gyakorolt „élet vizével való meghintés” már nem sorolható ide, mert e szertartásnak nem volt „tisztító” jellege.²

Hogy milyen távol álltak a pogány tisztulási szertartások a bemerítéstől, azt a következő, Kübele-kultuszról kiragadott taurobolium világosan bizonyítja. A beavatásra váró egy gödörben helyezkedett el. A gödröt lyukacsos deszkával lefedték, és a deszkán megöltek egy bikát. A bika vére a deszkán keresztül ráfolylt az emberre, aki minden cseppet őrzöngve igyekezett fölfogni. Még a szájába is engedte a vért, hogy belül is megtisztuljon.³

A bemerítés előképei az Ószövetségben

A mosakodási szertartások a zsidó vallásban sem ismeretlenek. Gyakorlatuk elsősorban nem egészségügyi megfontolásokkal magyarázható, hanem azzal, hogy a tisztátalanságot a bűn következményének tekintették. A megtisztuláshoz nem volt elég a víz alkalmazása, hanem szükség volt az egyén bünbánatára is. Ezt bizonyítja a tisztulási szertartás utáni kétféle áldozat: a bűn miatt való (gerlice vagy galambfőke), és az égőáldozat (esztendő bárány). Néha a tisztítóvízbe vért is kevertek, hogy hatásosabb legyen. A megtisztulás után lehetett csak felújítani a Jahvéval való életközösséget.⁴

1. Artner Edgár: *Ókeresztyén egyház- és dogmatörténet*. Budapest, 1946, SZIT. 129. o.

2. Uo. 112. o.

3. Uo. 135. o.

4. Szekrényi Lajos: *A bibliai régiségtudomány kézikönyve*. Budapest, 1896, a szerző kiadása (A levitikus tisztulások célja).

Tegyünk vizsgálat tárgyává most néhány ószövetségi igehelyet! Mosakodási szertartásról szól például a 2Móz 19,10: „...mossák meg ruháikat!”, a 2Móz 29,4: „Áront pedig és az ő fiait állítsd a gyülekezet sátorának ajtaja elé, és mosd meg őket vízzel!”

Hogy a mosdással való tisztulás kevés, azt bizonyítja Ézs 1,16. skk.: „Mosakodjatok, tisztuljatok meg, távolítsátok el rossz tetteiteket szemeim elől! Ne tegyetek többé rosszat!” Ugyanezt a gondolatot viszi tovább a Jer 4,14, amely már kifejezetten a szív tisztaságáról beszél.

Az Ez 36,25–27 szerint Isten maga vállalja a megtisztítási munkáját. A tiszta vízzel való lemosáshoz itt is szorosan kapcsolódik az új szív, új lélek mint ajándék, sőt Isten Szellemének vezetése is. „Tiszta vizet hintek rátok, hogy megtisztuljatok... Új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek...” Hasonló gondolatokat rejt az Ézs 44,3 is.⁵

A papok mosakodási szertartásait szolgálta a rézmedence. A mosakodási rendelkezések Jézus idejében is érvényesek voltak. Ezért csodálkoztak a farizeusok azon, hogy az Úr magára és tanítványaira nézve nem tartotta minden esetben kötelező erejűnek azokat (Lk 11,38).

A prozelita bemerítés

A prozelita bemerítés nem egyszerűen egy „másik” tisztulási szertartás a mózesi rendelkezések mellett, hanem egyszer gyakorolható beavatási cselekmény. Alapvetően különbözik az egyéb szertartások mosakodásoktól abban, hogy míg azok egyénileg és titkon is gyakorolhatók voltak, addig a prozelita bemerítés nyilvános közösségi ünnep volt. A bemerítés előtt a jelölt bizonysgot tett (kérdés-felelet formájában).⁶ Ezek után világos, hogy hiba lenne e bemerítésről úgy beszélni, mint ami csupán a megtisztulást akarja jelölni. Morális és spirituális jellegű tényezőkről van itt szó. Ezért helyes, ha a prozelita bemerítést úgy tekintjük, mint a keresztyén bemerítés egyik legközelebbi és a lényegét megragadó előképét.

Nehéz lenne megállapítani, hogy mikortól meddig gyakorolták a zsidók a hozzájuk csatlakozó pogányok ilyen módon történő föl vételét. Bemerítő János föllépése idején kétségtelenül, sőt arra nézve is biztos adataink vannak, hogy i. sz. 65 körül még alkalmazták ezt a szertartást.⁷

Összegezve: A prozelita bemerítés tehát a megtisztulás gondolatát magában hordja ugyan, de túlmutat a mosakodási szertartások egysíkjú jelképrendszerén. A zsidó közösségbe történő föl vétel beavatási szertartása. Meggyőzésnek, oktatásnak, bizonysgtételnek kell megelőznie. Azt ábrázolja, hogy egy bizonyos életforma lezárult, és egy új kezdődött. Formája a teljes víz alá merítés.

A bemerítés és a kumrániak

Mielőtt tulajdonképpen témánkat vizsgálánánk, tisztáznunk kell néhány elvi kérdést. Nem mindegy az, hogy valaki naponként vagy esetenként bizonyos tisztulási fürdőt vesz, vagy pedig életében egyszer, egy bizonyos indítékból, határozott céllal bemerítkezik. Az sem mindegy, hogy a vízbe merülést maga végzi-e, vagy mással merítetteti be magát.s

5. Vö. Haarbeck: *Bibliai hittan*. Giessen, 1956, ford. Tóth Benő, kézirat a szerző tulajdonában. 101. o. – G. R. Beasley-Murray a *Baptism in the New Testament* c. munkájában (London, 1962) a következő igehelyeket vizsgálja az említettek kivül: 3Móz 16,2–4,24; 15,8; 12–13. rész; 4Móz 5,1. skk.; 19,1. skk.; 3,19. skk.; Zsolt 24,3; 51,9; Ez 36,25; Zak 13,1; Mal 3,1. skk.

6. Vö. H. H. Rowley: *Jewish proselite baptism. Hebrew Union Collage Annual*, XV, 1940.

7. Vö. E. Stauffer: *Az Újszövetség teológiája*. (kézirat) ford. Kocsis E., 7. o.; vö. A. Gilmore (ed.): *Christian baptism*. London. 1960, Lutterworth. 67. o.

Két határvonal meghúzása szükséges. Az egyik: meddig alkalmazták a különféle kultuszok az „öntisztítási” fürdőket napi (mindenképpen többszöri) szertartásként, és mikor kezdik alkalmazni az egyszeri tisztulási szertartást? A másik: meddig alkalmaznak önbemerítést, és mikor válik általánossá a mai – mások által eszközölt – bemerítés?

Az első kérdést vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ma is vannak olyan tisztulási szertartások (például a zsidó liturgiában), amelyek alkalmanként megismétlődnek. Az előzőekben már említett misztériumvallásokban is többnyire ilyen jellegű tisztulási szertartásokat gyakorolnak. Határozott törés áll be a prozelita bemerítés megjelenésével, hisz – ahogy Rowley megjegyzi – „ez egy egyszer gyakorolható beavatási cselekmény”.⁸ Ezért a lehető legközelebb áll a keresztyén bemerítéshez.

A második kérdéssel kapcsolatban megoszlik a szakemberek véleménye. A liturgikus tisztulási szertartást a tisztulni vágyó önmagán végzi – a zsidók között. Ugyanez jellemző a misztériumvallásokra is. Stauffer Bemérito Jánosról megjegyzi, hogy ő volt az első, aki másokat merített be, hisz eddig csak az önbemerítés volt gyakorlatban a zsidók között, „amelyet mindenki maga hajtott végre magán, magáért”.⁹ Ezzel szemben áll Rowley véleménye, mely szerint a prozelita beavatási cselekmény utolsó „fölvonása” a „mások által kiszolgáltatott bemerítés” volt.¹⁰ Nem feladatunk itt e kérdés eldöntése, a fentieket csupán azért említettük meg, hogy érzékeltessük a prozelita bemerítés és a „János-keresztység” közelségét, hisz a kumrániak vízszertartásainak helyes értékeléséhez az említett hasonlóság meglátása feltétlenül szükséges.

A holt-tengeri tekercsek fölfedezésekor hívők és hitetlenek egyaránt perdöntő adatokat vártak a keresztyénség kezdetével kapcsolatban. A viták, tudniillik hogy a tekercsek tartalma a keresztyénség „eredetisége” mellett vagy az ellen szól-e, még nem ültek el. Mindenesetre mindkét oldalon jóval óvatosabban fogalmaznak manapság, mint a fölfedezés hevében. Abban többnyire egyetértenek az elfogulatlan tudósok, hogy a kumráni (Qumran) közösség – annak ellenére, hogy eszmeileg nagyrészt mózesi talajból táplálkozik, és emellett sok tekintetben hasonló a keresztyénséghez – nem tekinthető egyértelműen a zsidó vallás és a keresztyénség közötti átmenetnek. Az természetes, hogy a vallásos jellegű közösségek bizonyos szempontból hasonlítanak egymáshoz, de ez még nem jelenti, hogy közös az eredetük, vagy hogy egyik a másikból nőtt ki. Tagadhatatlan, hogy volt kapcsolat a keresztyénség és a kumráni eszmevilág között, azonban balgaság lenne azt állítani, hogy a kettő ugyanaz, vagy hogy Jézus Krisztus csak fölújította a kb. egy évszázaddal előbb élt kumráni Igaz Tanító eszméit:

„mert – hogy csak egy-két példára hivatkozzunk – gyakorlatilag és elvileg is nagy a különbség a naponta ismétlődő büntől, megtisztító fürdők és az egyszeri (nem ismétlődő) vízben való megtisztulás aktusa között, s az úrvacsora mintáját ugyanúgy megtaláljuk a hellenisztikus misztériumvallások szertartásaiban, mint Kumránban. Nagy a különbség a kolostorszerűen zárt, szigorú szervezeti szabályzathoz kötött közösség és a hirdetésével a bűnösökhöz is forduló, erőteljes propagandát kifejtő korai keresztyénség között, amelytől – az evangéliumi elbeszélések szerint – mi sem állt távolabb, mint a kumrániak exkluzivitása.”¹¹

8. Vö. Rowley.

9. Stauffer. Stauffer itt G. Kittel újtestamentumi teológiai kézikönyvére hivatkozik, mely szerint: „az Ótestamentumban Isten maga az, aki végrehajta a tisztítási műveletet az ő tisztátalan népén.”

10. Rowley. – Véleményünk szerint igaza van Rowleynak. Az ő nézetét erősíti az a tény is, hogy a prozelitákkal kapcsolatban rendkívül komolyan vették a bemerítés előtti fölkészítést.

11. H. A. Stoll: *A holt-tengeri barlangok rejtélye*. Budapest, 1967, Gondolat. 427. o. E néhány soros idézetnek azért van különös értéke, mert ateista tudóstól (Hahn István) származik.

Kumránban gyakoroltak bizonyos tisztulási szertartásokat. Ezt sokoldalúan bizonyítják a talált tekercsek. E szertartások azonban sokkal inkább illenek az ószövetségi légkörbe, mint hogy a keresztyén bemerítés közvetlen elődeinek tekinthetnénk őket, hisz nem csupán a közösséghez csatlakozáskor alkalmazott egyszeri cselekményről van szó, hanem sokszor gyakorolt mosakodási szertartásról.¹²

Burrows megjegyzi, hogy a kumrániak azért ragaszkodtak mereven a rituális tisztálkodáshoz, „hogy a törvény minden követelményének eleget tegyenek”.¹³ Büntetési fokozat volt a közös tisztálkodási szertartástól való eltiltás. A „tisztá” fogalmat valláserkölcseileg értették, tárgyakra is alkalmazták. Mielőtt a vezeklő bűnös „tisztát” érintene, vízbe kell alámerülnie. A kumráni mosakodási szertartások egyik formája kétségtelenül a víz alá merülés (nem bemerítés!). Így ír erről a Damaszkuszi Irat:

„...ne mosakodjék senki piszkos vízben, vagy olyanban, amelynek mennyisége kevés ahhoz, hogy belepje őt!”¹⁴

A János-keresztséghoz – és így a keresztyén bemerítéshez is – nyilván jóval közelebb áll a prozelita bemerítés, mint a kumrániak imént ismertetett mosakodása, hisz az előbbi egy egyszer gyakorolható beavatási cselekmény volt, az utóbbi pedig ószövetségi alapokon nyugvó mosakodási szertartás. Kumránnal kapcsolatban föl sem vetődik a kérdés, hogy ki végezte a „bemerítést”, hisz erről nem lehet szó, mivel a kumráni fürdés önbemerítés (alámerülés) volt, mások közreműködése nélkül. A prozelita bemerítés az első, amelyről azt állítják (vö. 10. l.), hogy mások végezték, tehát a szó szoros értelmében bemerítés volt. A keresztyén bemerítés nyilván sokkal inkább az Ószövetségre, illetve a zsidó vallási szokásrendre támaszkodik, mint a kumráni liturgiára. A keresztyénséget a zsidósághoz kell közelebb állónak tekintenünk. A kumráni közösség egy oldalág, azonban – mint oldalág is – kétségtelen befolyással van a korai keresztyénségre.

Bemerítő János és Kumrán

Az előző fejezetben foglalkoztunk a kumráni közösség tisztulási szertartásával. János és a kumrániak kapcsolata tagadhatatlan. E kapcsolat legfőbb bizonyítékát azonban nem a bemerítésben látjuk (mint sok kutató).¹⁵ János a naponkénti, öntisztulást jelző mosakodás helyébe az egyszeri, bűnbánatra épülő bemerítést helyezte.

Néhány szót szóljunk azokról a tényezőkről, amelyek sokkal inkább kumráni kapcsolatokat bizonyítanak, mint az említett vízszertartás!

János neveltetésével kapcsolatban érdemes Lk 1,80-ra utalni: „...a kisgyermek pedig növekedett és erősödött lélekben, és a pusztában volt mindaddig a napig, amelyen nyilvánosan föllépett Izrael előtt.” Miért nincs szó a szülőkről? Minden bizonnyal azért, mert nem ők nevelték a gyermeket. Talán nem is sokkal élték túl János születését, hisz Lk 1,7 megjegyzi, hogy „már mind a ketten idős emberek voltak”. Josephus szerint a kumrániak „a házasságot megvetik, de idegen gyermekeket fogadnak magukhoz még zsenge korukban, amikor taníthatók – ezeket rokonaiknak tekintik, és a maguk erkölceiben nevelik”.¹⁶

12. Vö. M. Burrows: *Aholt-tengeri tekercsek*. Budapest, 1961, Gondolat. (szöveg melléklet, ford. Komoróczy G.). 287. o. – „A közösség szabályzata” III. 4. (289. o.). V. 13. (291. o.). VI. 14–23. 25. VII. 3. 19. VIII. 17. 24.

13. Uo. 193. o.

14. Uo. 320. o. (Damaszkuszi Irat X. 11–13.)

15. Uo. 11. o.

16. Josephus Flavius: *A zsidó háború*. II. könyv. 8. feje.

Azt is tudjuk, hogy a kumrániak pusztában éltek. Ezek után biztosnak látszik, hogy Jánost a kumráni közösségben nevelték föl, itt érte az Úr kihívó szava, ezért kísérik végig életét a szinte egyedülálló különbségnek tűnő vonások.¹⁷ Erősíti ezt a feltételezést az a tény is, hogy Jánost Tiberius császár uralkodásának 15. évében éri az Úr prófétai meghívása a pusztában,¹⁸ akkor, amikor a kumráni közösség virágkorát éli, és a „puszta” megjelölés szinte kizárólag rájuk vonatkozik.

János életmódja is arra utal, hogy nem egy-két hetet töltött csupán a kumráni közösségben. Enged ugyan Isten prófétai meghívásának, de nem tudja megtagadni a szekta szokásait. Erre utal egyrészt bőrruhája, másrészt tápláléka. *Josephus* megjegyzi, hogy „a durva bőrt éppúgy dicséretesnek tartják (a kumrániak), mint azt, hogy mindig fehér ruhát viselnek”.¹⁹

Szintén a kumrániakkal kapcsolatban mondja *Josephus*, hogy akik kikerülnek a rendből – a szabályzat értelmében –, senkitől semmiféle táplálékot nem fogadhatnak el, így rákényszerülnek a gyűjtögető életmódra.²⁰ Ilyen megvilágításban egészen világos a Mt 3,4: „*Ennek a Jánosnak pedig teveszőrből volt a ruhája, dereka körül bőrvet viselt, és eledele sáska meg vadméz volt.*”

János küldetése (missziója) az evangéliumok közlése (Mt 3,3; Mk 1,3; Lk 3,4b; Jn 1,23), saját bevallása (Jn 1,23) és Jézus bizonyágtétele (Lk 7,27) szerint az útkészítés. E feladat meghatározásánál az evangéliumi szerzők egyöntetűen Ézs 40,3–5. verseit idézik. A jelzett versekben az útkészítés helyének meghatározásában nem Júdeáról vagy Galileáról, hanem a pusztáról van szó. A kumrániak úgy hitték, hogy ez azt jelenti: ki kell vonulniuk a bűnös nép közül a pusztába:

„...váljanak ki a gyalázatosság embereinek lakóhelyei közül, hogy a pusztába vonuljanak és ott építsék az Úristen útját, amint meg van írva...”²¹

Kezdetben János is így érthette az útkészítős szerepet. Talán egészen addig, amíg: „...*eljött Isten beszéde Jánosra, Zakariás fiára a pusztában*” (Lk 3,2). A kumráni közösség előkészítő iskola János számára. Ide nem az Úr küldte, hanem feltételezhetően az észaisai ige téves értelmezése folytán került, most azonban megérkezik Isten valóságos hívása, kihívása (Kumránból is), és János indul a kumráni pusztából a nagy palesztinai „pusztába”, az Isten nélkül élő zsidók közé. „*Erre ő bejárta a Jordán egész vidékét, hirdetve a megtérés keresztségét a bűnök bocsánatára...*” (Lk 3,3) Jánosnak ez a közösséggel történő szakítása nagyon radikális. „A közösség szabályzata” ugyanis kimondja:

„A Gödör embereivel tilos bármiféle felvilágosító vagy vitatkozó párbeszédbe bocsátkozni, és a Tan tanácsait a gyalázatosság emberei között rejtve kell tartani.”²²

Azzal, hogy János „külmissziót” kezd, kizárja magát a közösségből. János tehát ettől kezdve nem kumráni tanító, hanem Isten prófétája. Erre utal a már idézett Lk 3,2: „...*eljött Isten beszéde Jánosra a pusztában...*” – azaz: Isten Szelleme prófétává, „hangszóróvá” tette, ránehezült a próféta terhe, és ő az új hivatást vállalta. János, a Bemejtő tehát nem kumráni, csak „volt kumráni”.

17. Vö. Stoll, 350. o.

18. Vö. Lk 3,1–2.

19. *Josephus*

20. Uo.

21. A közösség szabályzata, VIII. 13. – Vö. Burrows, 294. o.

22. A közösség szabályzata, IX. 16–17. A „Gödör” kifejezéssel a kumráni iratok az alvilágot jelölik (pokol, Beliál birodalma, sőt). Eredetije a héber sahat. Aki nem tartozik a közösséghez, az a „Gödör fia”, vagy a „sötétség fia”. – Vö. Burrows, 196. és 303. o.